

УДК 930.2:39(=161.2:477.83:438)

Михайло ГЛУШКО

ІСТОРИОГРАФІЯ НАРОДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАДСЯННЯ

Досліджується процес вивчення етнографічного району Надсяння з 30-х років XIX ст. до сьогодення включно. Простежується нагромадження етнографічних, фольклорних і мистецтвознавчих матеріалів про традиційну культуру цього краю, з'ясовуються предметні прогалини й аспекти, які потребують нового наукового осмислення й опрацювання, загальноукраїнський контекст і локальна специфіка.

Ключові слова: етнографічний район Надсяння, етнологія, фольклористика, мистецтвознавство, історіографія, традиційна культура і побут.

© М. ГЛУШКО, 2017

На відміну від багатьох етнографічних та історико-етнографічних районів України, Надсяння поки що не стало об'єктом спеціальних наукових студій українських народознавців — етнологів, фольклористів та мистецтвознавців. До недавнього часу дослідники також довільно локалізували його терени та окреслювали межі, або й зовсім не визнавали Надсяння окремою етнографічною одиницею України [34]¹. Очевидно, з цієї ж причини традиційно-побутова культура місцевих автохтонів цікавила наших попередників дуже мало, або ж вони зовсім її оминали.

Одними з перших звернули увагу на зовнішній вигляд населення, специфіку поселень й одяг мешканців Надсянського краю організатори «Руської трійці» Іван Вагилевич та Яків Головацький, які весною 1834 р. здійснили спільну подорож за маршрутом Львів — Городок — Судова Вишня — Мостиська — Перемишль і далі на північний захід через Ярослав, Пшеворськ, Соколув та інші населені пункти аж до Дзікова [51, с. 96]. Як вважає відомий знавець їхнього життєвого шляху і творчого доробку Роман Кирчів, «саме з цієї подорожі і походять нотатки в архівних матеріалах І. Вагилевича про побут, звичаї, соціальну недолу селян з околиць Перемишля, Пшеворська, Ярослава» [51, с. 96]. Три весільні пісні («Треба косу розплітати», «Є у лузі калина» і «Вийди Маланойко молодейкая») під загальним географічним гаслом «від Перемишля» члени «Руської трійці» опублікували у першому західноукраїнському альманасі «Русалка Дністровая» [91, с. 45—48].

У рукописному відділі Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України зберігаються автографи фольклорних та етнографічних матеріалів, зокрема і зошит із записами народних колядок та колядкових звичаїв, які у 30-х роках XIX ст. зробив у с. Шклі сучасного Яворівського району соратник «Руської трійці», вчений і письменник Йосип Левицький [51, с. 58—59].

Одне з найважливіших досягнень українських народознавців XIX—XX ст., яке стосується Надсяння безпосередньо, — це праця Йосипа Лозинського «Руське весіле», опублікована польською абеткою в Перемишлі в 1835 р. і перевидана українською мовою лише чверть століття тому [60]. На думку Івана Франка, це був «перший синтетичний опис обрядів весільних», чого

¹ За сучасним адміністративно-територіальним поділом України територія Надсяння охоплює Мостиський, Яворівський (за винятком його східної смуги), західну частину Городоцького, північну смугу Самбірського і Старосамбірського районів Львівської області [34].

в тогочасних польських збірниках (Вацлава з Олеська, Лукаша Голембйовського) ще не було [106, с. 322]. Як довів Р. Кирчів, оригінальні етнографічні та фольклорні записи Й. Лозинського походять переважно з с. Радохинців Мостиського району та сусідніх сіл й охоплюють відносно невелику територію [60, с. 18—19]². Праця містить докладну інформацію про весільні обрядодії, атрибутику народного ритуалу, його учасників, забави молоді тощо. Опис обрядовий дій супроводжує велика кількість безцінних фольклорно-пісенних творів, значна частина яких нині вже не побутує. У деяких з них навіть згадуються назви конкретних населених пунктів, мешканці яких є учасниками весільних обрядових дій.

Й. Лозинському належить також стаття про народні великодні звичаї (приготування і посвячення наїдків, молодіжні забави та ігри — «галагівки», обливання молоді водою у понеділок), опублікована у часописі «Зоря галицька» [61]. Що важливо, її етнографічний матеріал походить з місцевості над Сяном (родинного с. Гурку поблизу м. Перемишля), яка нині перебуває у складі Республіки Польща.

Для етнологів незалежної України безцінною є праця відомого польського народознавця Оскара Кольберга «Przemyskie», вперше оприлюднена в 1891 р., а відтак перевидана у його багатотомному зібранні творів «Dziła wszystkie» [119]. Основу книжки становлять власні польові записи автора, які він зробив у 1861, 1863 і 1883—1885 роках у селах Ракові, Саночанах, Іскані та Вишатичах, а також етнографічні і фольклорні матеріали, набуті від кореспондентів з деяких інших населених пунктів [115, s. 43]. Два перші з названих сіл нині перебувають у складі Старосамбірського району, два інші — відійшли до Польщі.

«Перемишльщина» О. Кольберга — це широка картина побуту й культури мешканців досліджуваного краю. Щоправда, порівняно з багатьма іншими працями його багатотомного видання («Покуття», «Холмщина», «Русь Карпатська», «Сяноччина і Кросненщина» тощо), етнографічний матеріал про автохтонів Надсяння є значно біднішим. І все ж тут стисло йдеться про місцевість і населення, житло, їжу й одяг, різні звичаї та обряди річного календарного кола (Свят-

вечір, Різдво, Йордан, Великдень, Покрова, «дожинки») і сімейного побуту (уродини, хрестини, весілля, похорон), а також про деякі забобони, вірування, прикмети та ін. Найдокладнішими за змістом є описи традиційного весільного ритуалу з Іскані і Ракова [119, s. 54—77, 88—115]. Органічно їх доповнюють записи з Черняви (нині с. Черневе Мостиського р-ну) і Саночан. Більшу ж частину «Перемишльщини» становлять фольклорні твори — 348 пісень різних жанрів (колядки, веснянки, обжинкові пісні тощо) і 14 народних казок, легенд, анекдотів [115, s. 43].

Важливою суспільно-політичною, економічною та культурною подією в історії Східної Галичини кінця ХІХ ст. стала Загальна крайова виставка у Львові 5 червня — 10 жовтня 1894 р. В етнографічному відділі цієї виставки спорудили своєрідне галицьке поселення, в якому одне з чільних місць посіла садиба зі с. Катериничів Рудківського повіту (нині с. Катериничі Городецького р-ну). Головним об'єктом садиби була двокамерна хата (хата + сіни), стіни якої обмазали глиною, а дах — покрили очеретом. Інтер'єр помешкання не відзначався розкішшю, позаяк стіни прикрашали лише ікони та витинанки з паперу. На жердці висів народний одяг і тканини. Неподалік від хати знаходився хлів, а трохи далі від нього — обороги і стодола, перед якою влаштували тік. Біля хати експонувався човен — свідок заняття його власника рибальством на місцевому ставку та ріці Верещиці, а також використання транспортного засобу у випадку повені. Упродовж виставки у хаті перебувала уродженка Катериничів Марина Білик, яка демонструвала виготовлення кошиків і відповідним способом відтворювала традиційний домашній промисел тутешніх селян [39, с. 51; 118, s. 13].

Цікаві відомості про традиційні звичаї й обрядові дії весняного циклу (від свята Стрітіння до Великодня включно), а також 26 зразків усної поетичної творчості («яголойки») записав й опублікував у 1895 р. у часописі «Правда» уродженець м. Яворова, відомий український письменник і громадсько-політичний діяч Осип Маковей [74]. Високу наукову цінність записаних О. Маковеем «яголойок» підтверджує хоча б те, що згодом Володимир Гнатюк включив тексти восьми народних творів цього жанру до збірника «Гайвки»: про Галю («А я тобі, Галю, до ліса поїду»), п'ять синів («Мала вдовоюка п'ять синів»), старости («Ой лагідо, лагідойко»), фіалки («Ой заквили фіялойки, закви-

² До слова: знавець української весільної обрядовості Неоніла Здоровега свого часу вважала, що Й. Лозинський «в основному розглядає обрядовість Підгір'я (Львівщина), околиць Перемишля і південно-західної території теперішньої Волинської області» [50, с. 21].

ли»), дівчину з дитиною («Ой ходила гречна панна по луці»), викуп дівчини («Там ві Львові на риночку») та ін. [25, с. 61, 170, 191, 195, 208, 216, 238—239].

Десятки прислів'їв і приказок гідно представили Яворівщину в записах О. Маковея у тритомному корпусі Івана Франка «Галицько-руські народні приповідки» [26; 27; 28], а саме прізвище письменника значиться серед найбільших знавців українського народного мудрослів'я (І. Франко відзначив його записи такими словами: «Гарна збірка приповідок із Яворова Яворівського пов[іту]» [103, с. 299]). Крім цього, з Надсяння походять паремії, які свого часу зібрав Каменяр та його респонденти, зокрема, у таких сучасних поселеннях, як Комарно, Великий Любінь, Якимчиці Городоцького, Воля Баранецька, Княгиничі, Купновичі, Луки Самбірського, Вороців, Добростани Яворівського районів, м. Мостиська, а також у колишніх Перемишльському (села Заболотці, Кривча, Малківці, Полоничі, Пралківці, Стібно, Торки, Хиричка) та Яворівському (містечко Великі Очі) повітах [103, с. 302—306; 104, с. 318—322; 105, с. 323—326]. До речі, зафіксовані у Комарному зразки народної поетичної творчості малих форм належать педагогу Дмитрові Єндику [103, с. 298] — уродженцю цього галицького містечка, звичайному членові Наукового товариства імені Шевченка у Львові [58, с. 108].

У зведеному 31—32 томах «Етнографічного збірника» опублікований невеликий за обсягом етнографічний матеріал учителя Антона Мусяновича про похоронну звичаєвість та обрядовість с. Віжомлі Яворівського району [78]. Точніше, автор описав народні уявлення, вірування і прикмети про причини смерті та саму смерть, деякі нюанси похоронної обрядовості. До речі, в тексті розвідки декілька разів згадується ще одне поселення Яворівського повіту початку ХХ ст. — містечко Великі Очі (нині належить до Республіки Польщі).

Із с. Віжомлі походять записи А. Мусяновича колядок і щедрівок, значну частину яких («В Єрусалимі на престолі Пречиста Діва сина пурудила», «На серед села сьвітлойка нува», «В чистім пулейку стуїт смеречейку», «В ниділейку поранейку», «Вбрав сі Франейку рану, ранейку», «Мала Ганусі я три братейки», «Ішла Парасейка в ліс на малини», «Сидит Маруся по конець стола», «В чистім пулейку грушейка стої», «Пішла Ганусейка на Дунай по воду») в 1914 р. опублікував В. Гнатюк у 35 і 36 томах «Ет-

нографічного збірника» [52, с. 39; 53, с. IX, 3, 20, 70, 120, 151, 196, 216—217, 245]. Тут же оприлюднені народні твори цього жанру, які свого часу зібрані інші особи: Петро Рондяк у селах Розділовичах та Канафостах колишнього Рудецького повіту (нині відповідно с. Роздільне Самбірського р-ну і с. Канафости Городоцького р-ну) та Стефан Сапрун у с. Наконечному Яворівського повіту (нині с. Наконечне Перше Яворівського р-ну) [37, с. XII; 52, с. 150, 169, 237—238; 53, с. 2, 3, 39, 93, 106, 117—118, 196, 203, 222—223, 244—245, 336, 340]. Цікавою за змістом є колядка господареві «Ой чий же то плужок найраній вийшов», яку зафіксував Д. Єндик у с. Кульматичах Мостиського району [52, с. 124].

Певну цінність для сучасних етнологів має монографічна праця Кароля Фалькевича про Городоцький повіт. Зокрема, описуючи населені пункти, у багатьох випадках автор подав цікаву інформацію про окремі види занять, традиційний жіночий і чоловічий одяг, житлово-господарський комплекс місцевого населення та ін. Він же один з перших звернув увагу на особливості опалювальної системи (розташування тіла печі, опалення з пеккарні), яка побутувала в деяких селах нинішнього Яворівського, Городоцького і Пустомитівського районів Львівської області [116, s. 74, 75, 77, 83, 85, 92, 94, 112, 114—116, 119 та ін.]. Наукове зацікавлення становить також його етнографічний матеріал про весільний ритуал і зимову календарно-побутову обрядовість мешканців с. Керниці [116, s. 95—106], що лежить на вододілі між ріками Верещицею та Щиркою.

Історико-краєзнавчий характер має праця Едварда Веберфельда «Яворів...», у якій автор виділив маленький підрозділ про торгівлю і промисли м. Яворова, а також побіжно згадав про деякі характерні особливості житла яворівських міщан (воно майже нічим не відрізнялось від тогочасних селянських помешкань), їхній одяг, традиційне харчування тощо [120, s. 67—70].

Різні господарські заняття, види матеріальної і духовної культури українців присілка Поланки села Вороцєва та присілка Підрісної с. Карачинова нинішнього Яворівського району активно вивчав у міжвоєнний період етнограф-краєзнавець Ярослав Береза. Так, у статті «Гей, соб круторогі!» автор описав види тяглової сили, місцеві орні знаряддя праці і колісний транспорт [9]. Про різні страви («солодуху», «лемішку», «пастернак», «суху ріпу»), які споживали у Великий піст, йдеться у його розвідці «А ріпки сухої, паничу, не з[']їли б?» [5].

Я. Береза докладно описав засоби і технологію виготовлення олії в с. Карачинові [8]. Певне наукове значення мають дві його статті про народну архітектуру. В одній з них («Поланка (культурно-історичний нарис)») автор простежив житлове будівництво у присілку Поланці с. Вороцева [12], в іншій («Останній свідок (Пристайкова хата)») — подав опис хати кінця XVIII — початку XIX ст. із присілка Підрісної с. Карачинова [11]. У нарисі про Поланку дослідник торкнувся також господарських занять, традиційного жіночого і чоловічого одягу [12, с. 211]. Рідкісним для сьогодення є його етнографічний матеріал про корчми [14]. Я. Березу цікавили й різні явища духовної культури мешканців сучасної Яворівщини та Городоччини: чоловічі косарські звичаї [15], жіночі обжинкові звичаї [16], повсякденний і святковий побут пастухів [6], звичаєвість й обрядовість календарного року (різдвяних [13; 17] і великодніх [7] свят, загальні весняні звичаї, вірування та повір'я [3]), сімейна обрядовість (весільна [10], похоронна [4]). Відомо також, що в 1928—1929 роках народознавець збирав фольклорні матеріали — пісні різних жанрів, перекази, оповідання, демонологічні легенди тощо [1].

У повоєнний період традиційна культура і побут автотонів Надсяння цікавила лише деяких українських народознавців, причому ніхто з них не вважав терени їхнього проживання окремим етнографічним районом. Скажімо, у монографії Катерини Матейко «Народна кераміка західних областей Української РСР XIX—XX ст.» фігурують чотири осередки гончарного виробництва (міста Яворів, Судова Вишня, Комарно, Городок) [75, с. 24 (карта)] та представлені зображення або згадуються деякі зразки керамічного посуду: миски (Городок, Судова Вишня, Комарно), пампушниця (Комарно), близнюки (Яворів), трійнята (Судова Вишня), каганець (Комарно), баньки (Городок, Комарно). Йдеться тут і про художнє декорування частини місцевих гончарних виробів [75, с. 41, 42, 46, 51, 58, 59, 63, 66, 83, 96; табл. XII—XIV, XXIV].

У фундаментальній праці «Український народний одяг» К. Матейко виділила п'ять етнографічних районів, один з яких охоплював Карпати та Прикарпаття. Саме до цього етнографічного підрозділу належали, на її думку, землі Надсяння, приховані у тексті монографії за загальною назвою Львівщина. Серед використаного автором численого ілюстративного матеріалу досліджуваного краю стосуються зображення декількох компонентів народного вбран-

ня: сорочки (с. Добряни Городоцького р-ну), запаски (с. Залужжя Яворівського р-ну), спідниці (с. Залужжя Яворівського р-ну), камізьелки жіночої (м. Яворів), кабата жіночого (с. Вільшаниця Яворівського р-ну)³ [76, с. 67, 68, 79, 85, 91, 98].

Особливості художньої різьби по дереву західноукраїнських майстрів, зокрема і Надсяння, вивчав Антін Будзан. Точніше, у монографії «Різьба по дереву в західних областях України» дослідник згадав майстра рельєфної різьби Михайла Лабуда з-під Перемишля та спеціаліста скульптурної різьби І. Лукашевича з с. Вишатичів, що лежить теж поблизу Перемишля [20, с. 44]. Крім цього, автор охарактеризував народну творчість фахівців найбільшого надсянського осередку художньої обробки дерева — м. Яворова [20, с. 46, 47, 79, 84, 85]. Мистецького хисту яворівських різьбярів А. Будзан торкався також в окремому нарисі [21]. Студював дослідник і традиційні яворівські мальовані скрині [19].

Досліджуючи весільну обрядовість українців, до надсянського матеріалу спорадично зверталися Неоніла Здорова та Валентина Борисенко. Перша з них дала розгорнуту характеристику праці Й. Лозинського «Руское весіле» і декілька разів використала наявний у ній фактографічний матеріал [50, с. 21—22, 72, 79, 86, 87, 89, 93 та ін.]. Натомість В. Борисенко, описуючи локальну специфіку весільної обрядовості українців Карпат і Прикарпаття, скористалась архівними етнографічними записами, які походять із сіл Паланики і Хишевичі Городоцького та с. Купновичі Самбірського районів [18, с. 122, 127, 129, 136]. Етнолог також запозичила для своєї монографії рисунки із зображеннями молодих у весільному одязі та зовнішнього вигляду надсянського короваю із с. Вишатичів [18, с. 35, 37, 38, 43], виконані свого часу О. Кольбергом для дослідження «Перемишльщина».

До проголошення незалежності України народна культура населення Надсяння найбільше цікавила відомого львівського мистецтвознавця Раїсу Захарчук-Чугай. Щоправда, у центрі уваги науковця перебували лише м. Яворів та Яворівський район. Що більше, дослідниця безпідставно вважала Яворівщину осередком окремого однойменного «етнографічного району», до якого належала, на її думку, також частина території Жовківського, Пустомитівського, Городоцького і

³ У 1989 р. це село зняли з обліку, нині на його місці найбільше в Україні штучне озеро.

Мостиського районів [110, с. 7]⁴. Основним науковим здобутком Р. Захарчук-Чугай є, безперечно, її монографічна праця «Народне декоративне мистецтво Яворівщини», у якій містяться загальні художні характеристики яворівського народного мистецтва та розкриваються окремі його види (різьба і розпис по дереву, мистецтво створення дерев'яної іграшки, кераміки, писанок, вишивки, тканин тощо). Водночас неодноразово висвітлюються у книзі й суто етнографічні аспекти: матеріал і технологія виготовлення народних виробів, основні знаряддя праці яворівських умільців, асортимент, розміри, зовнішній вигляд, функціональне призначення продукції та ін. Різні питання, пов'язані з традиційним мистецтвом Яворівщини, Р. Захарчук-Чугай неодноразово порушувала у статтях [44; 45; 46; 48; 49]. На цю ж тему в 1977 р. мистецтвознавець успішно захистила кандидатську дисертацію [43].

Деякі населені пункти Яворівського району Р. Захарчук-Чугай згадує також у монографії «Українська народна вишивка. Західні області УРСР», а зображальними засобами підтверджує зразки місцевої вишивки як своєрідне художнє явище та один з поширених видів народної творчості [47, с. 30 (іл. 14), 52 (іл. 26), 54 (іл. 27), 89 (іл. 55), 95 (іл. 60), 143 (іл. 89), 151 (іл. 93)]. Зрозуміло, як і в попередніх випадках, Надсяння як окремий етнографічний район у цьому дослідженні теж не фігурує.

Не вживала цієї назви і Савина Сидорович, хоча текстову частину монографії «Художня тканина західних областей УРСР», опублікованої вже після її смерті, доповнюють ілюстрації, на яких представлені зразки ткацтва місцевих умільців: вибійчани тканини з м. Яворова, спідниця-шорці із с. Цетулі Яворівського району та ін. [94, с. 30, 58, 65].

1988 р. у видавництві «Наукова думка» вийшла книжка Дмитра Крвавича і Галини Стельмащук про український народний одяг XVII — початку XIX ст. в акварелях львівського художника й архітектора Юрія Глоговського (1777—1838). Із 217 опублікованих авторами малюнків митця 11 (№ 104—114) представляють зарисовки костюмів й етнографічно-побутових сцен із життя українських міщан і селян м. Олешіці колишнього Жовківського округу (нині належить до Любачіського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща) та його околиць [56,

с. 153—162, 167—170]. На двох акварелях (№ 81, 88) Ю. Глоговський відтворив художніми засобами комплекс традиційного жіночого одягу зі с. Шкла, що на Яворівщині [56, с. 131, 138].

Традиційно-побутова культури автохтонів Надсяння мало привертає увагу і сучасних українських народознавців. Найбільшим досягненням на цьому поприщі є, безперечно, кандидатська дисертація відомого львівського фольклориста Євгена Луна «Обрядово-звичаєвий фольклор Яворівщини», яку він успішно захистив у 1993 р. Дисертація складається з трьох розділів: «Календарно-побутовий фольклор», «Сімейно-обрядовий фольклор» та «Обрядово-звичаєвий фольклор в сучасному побутуванні». У перших двох з них дослідник розглядає тематику, основні мотиви і сюжети різних видів народних поетичних творів, їх текстові варіації, форми функціонування, способи й манери виконання тощо, у третьому розділі — структурні й функціональні зміни обрядового фольклору Яворівщини упродовж 40—80-х років XX ст. [72, с. 8—18]. На жаль, більшість цього наукового дослідження та фольклорних матеріалів у записках автора, що походять з однойменного адміністративно-територіального району Львівської області, поки що недоступна широкому читачьому загалу, позаяк не оприлюднена. Винятком є докладний аналіз «риндзівок» («ранцівок») — архаїчних за походженням і змістом обхідних календарно-обрядових величальних пісень весняного циклу, які виконували хлопці дівчатам у Великодній понеділок, а за це отримували писанки від них [67; 68; 69; 70].

Існує й інша проблема, пов'язана з цим дослідженням ученого. Зокрема, студіюючи усну народну творчість українців Яворівщини, дослідник спершу називає його «етнографічним підрайоном Українського Прикарпаття» і територіально насправді протиставляє Надсянню, коли зазначає, що «на сході (підрайон. — М. Г.) межує з Опіллям, а на заході переходить в Надсяння» [72, с. 1]. Відтак дослідник безпідставно оголошує Яворівщину окремим «історико-етнографічним районом», який «співвідносний з колишнім (з часів Австро-Угорщини і панської Польщі) Яворівським повітом» [64, с. 9]. Очевидно, у цьому випадку на її території зовсім не залишилось місця для Надсяння. Водночас у деяких інших дослідженнях, як засвідчують їх назви і зміст, фольклорист уже вважає адміністративно-

⁴ Цієї самої думки дослідниця дотримувалась і згодом [46, с. 218 (примітка)].

територіальну Яворівщину частиною Надсяння [71], тим самим виявляючи наукову непослідовність.

Крім обрядово-звичаєвого фольклору, Є. Луня цікавить народна поетична творчість українців Надсяння загалом і Яворівщини зокрема й інших жанрів — пісні рекрутські і жовнірські [66], козацькі [63], чумацькі [73], а також популяризація народної пісенності художніми колективами «Просвіти» наприкінці ХІХ — у 40-х роках ХХ ст. [65].

Віддавна Яворів був важливим осередком виробництва народної дерев'яної іграшки — унікального явища української культури. Історію розвитку місцевого забавкарства, його традиційний асортимент (музичні інструменти, меблі, знаряддя праці та господарський інвентар, посуд і кухонне начиння, іграшки, які зображають тварин, та ін.), особливості художньо-декоративного розпису іграшок тощо докладно простудіювала в окремих статтях відомий мистецтвознавець Людмила Герус [31; 117]. Яворівське забавкарство як вид декоративно-прикладного мистецтва посіло належне місце також у кандидатській дисертації [32] та індивідуальних монографіях [29; 30] львівської дослідниці.

Основні віхи розвитку яворівської іграшки у лаконічній науково-популярній формі висвітлили Наталія Косик та Леся Більська. В опублікованій авторами брошурі йдеться також про види, групи і типи сучасних дитячих забавок, їх конструкцію і технологію виготовлення, декорування виробів [54]. Іван Бабійчук та вже згадана Н. Косик є співавторами каталогу новітнього народного мистецтва Яворівщини [2].

Довідковий матеріал та ілюстрації пам'яток народної культури українців Надсяння містять альбоми і путівники Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, що були видані у 1970—2000-х роках [40, с. 14, 33, 39]; 41, одяг (іл. 7—9, 12, 21); вишивка (іл. 13); різьба по дереву, меблі (іл. 9, 12, 39, 40, 42); хатні прикраси, писанки, іграшки (іл. 7, 31); 77, с. 46, 52; 80, с. 71, 88—90, 96, 97].

Серед нинішніх етнологів найбільше переймається народною культурою Надсяння Роман Радович — відомий знавець традиційного житла українців. Зокрема, у кандидатській дисертації вчений докладно розглянув весь житлово-господарський комплекс місцевих автохтонів: типи забудови двору, горизонтальне планування житла, конструкцію його стін, стелі, даху, ви-

кон і дверей, традиційну систему опалення, внутрішнє наповнення селянського помешкання (інтер'єр), різні господарські будівлі сільського двору (споруди для зберігання продуктів землеробства, утримання домашніх тварин і птиці та ін.) [90, с. 7—12]. Частина наукових результатів своєї дослідницької роботи автор оприлюднив у формі статей [83; 85; 86; 87; 88; 89].

Часто йдеться про традиційне будівництво населення південної частини Надсяння у монографії Р. Радовича «Народна архітектура Старосамбірщини ХІХ — першої половини ХХ ст. (Житлово-господарський комплекс)» [84]. Із 39 населених пунктів сучасного Старосамбірського району, в яких етнолог особисто виявив, оглянув й обміряв об'єкти народного житла та господарського будівництва, 12 (Библо, Боршевичі, Грушатичі, Губичі, Дешичі, Дроздовичі, Княжпіль, Мігово, Нижанковичі, Нове Місто, Солянуватка, Чаплі) [84, с. 296] безпосередньо лежать у досліджуваному етнографічному районі.

Крім названих населених пунктів, які Р. Радович відвідав у різні роки, у його статтях часто згадуються ще такі надсянські села, як Березець, Вишня, Галичани, Грімне, Добряни, Завидовичі, Катериничі, Поріччя Мальоване, Поріччя Задвірне, Родатичі, Чуловичі, Шоломиничі Городоцького, Дмитровичі, Малі Мокряни, Мишлятичі, Острожець, Пнікут, Радохинці, Хідновичі, Черневе, Шишпоровичі Мостиського, Вербляни, Вільшаниця, Глиниці, Коти, Ліс, Наконечне Друге, Поріччя, Прилбичі, Страдч Яворівського районів.

Специфіки звичаю трудової сусідської взаємодопомоги під час народного будівництва, яка залежала від наявності будівельного матеріалу, торкнувся молодий перспективний український етнолог Роман Тарнавський. Зокрема, зібравши польові етнографічні джерела у селах Яворівського та Самбірського районів, дослідник дійшов висновку, що у місцевостях побутування зрубного житла тутешні мешканці організовували «поміч» для заготівлі і зведення дерева, а в місцевостях домінування будівель каркасно-стовпової конструкції — «толоку», тобто кооперували свої зусилля задля виготовлення будівельного замісу з глини, соломи та полови, валькування ним стін і стелі («повали», «гори») [101; 102].

На території південної (старосамбірської) окраїни Надсяння (села Библо, Боршевичі, Грушатичі, Княжпіль, Мігово, Нижня Вовча) етнографічний матеріал про традиційну будівельну обрядовість зібрав відомий

сучасний етнолог Роман Сілецький, який відтак використав його для підготовки низки статей [95; 96; 97; 100] та монографії з відповідної тематики [98]. Щоправда, в останній праці автор безпідставно вважає зазначений край так званим етнографічним Підгір'ям [35, с. 306—307]. Натомість в узагальнюючій статті «Традиційне селянське житло українців Галичини ХІХ — початку ХХ ст.», спираючись передусім на результати наукових студій Р. Радовича, народознавець виокремлює і специфіку житлового будівництва автохтонів Надсяння [99, с. 94—95].

Надсянсько-поліські паралелі у сфері традиційної звичаєвості та обрядовості Зелених свят цікавили Інну Пахолок. Так, відвідавши майже десяток сіл Мостиського району (Зав'язанці, Крукеничі, Острожець, Підліски, Хлиплі та ін.), дослідниця збирила цікаві етнографічні відомості про найменування Зелених свят, структуру їх відзначення, збір і використання клечальної зелені, різні народні повір'я, прикмети тощо, а також пов'язані з цими святами хліборобські, скотарські і поминальні мотиви [81; 82].

На скупі відомості про різні ділянки народної культури надсянців північної смуги Старосамбірщини натрапляємо в етнографічних статтях львівських народознавців Олени Никорак, Людмили Булгакової, Корнелія Кутельмаха і Романа Гузія, опублікованих на шпальтах однойменного альманаху [22; 38; 57; 79]. Це саме стосується нашої розвідки про допоміжні господарські заняття мешканців Старосамбірщини [33].

Зусиллями автора цього допису був оприлюднений фрагмент польових етнографічних матеріалів про весняну обрядовість та весільний ритуал, зафіксований у с. Вороблячині Яворівського району [36].

Велику науково-пізнавальну цінність мають етнографічні матеріали аматора-етнографа і фольклориста Володимира Шагали, який більшість свого віку прожив у смт Нижанковичах Старосамбірського району. Обіймаючи звичайні робітничі посади, уродженець Надсяння багато подорожував по рідному краю, описував та замальовував найцікавіші об'єкти народної культури: старі церкви, каплиці, школи, хати, млини, мости, предмети побуту тощо. Дослідник підготував понад два десятки саморобних альбомів з різної тематики: «Старі громадські та господарські споруди», «Дитячі забави і забавки», «Народне мистецтво», «Млинарство», «Конопля — від стеблини до тканини», «Сільськогоспо-

дарський інвентар», «Як були ми пастухами», «Хліборобство наших дідів» та ін. Частину цих матеріалів опублікували незадовго до смерті народознавця та після цього [111, с. 83, 89, 90, 92, 96—102, 107—111; 112, с. 123—130, 224—457].

Скупі відомості про традиційно-побутову культуру українців Надсяння наявні в історико-краєзнавчих виданнях. Скажімо, уродженець Мостищини Іван Саган в одній зі своїх монографічних праць стисло описав місцевий рільничий реманент, одяг, деякі календарні й родинні звичаї та обряди [93, с. 78—83]. У його брошурі «Краєзнавчі оповіді» стисло йдеться про весільний ритуал у с. Раденичах Мостиського району [92, с. 60—62]. Про заняття та одяг міщан Судової Вишні, їхнє духовне життя довідуємось із нещодавно опублікованої праці колишнього місцевого вчителя історії Тадея Дмитрасевича [42, с. 140—150]. Науково-пізнавальне зацікавлення становлять народні легенди, записані педагогом у Судовій Вишні [42, с. 257—294].

Етнографічний матеріал про народну культуру частково представлений у виданнях Наукового товариства ім. Шевченка, які виходили за кордоном упродовж 1948—1991 років, зокрема, в «Українському архіві». Значна частина цих матеріалів ґрунтується на спогадах, спорадично — на прямих авторських записах, зроблених у діаспорі чи вивезених з України. Так, у праці Мирона Лозовського «Село Лази», яка охоплює весь 51 том «Українського архіву», значне місце посідають описи різних явищ матеріальної і духовної культури: житла та його внутрішнього облаштування (інтер'єру), чоловічого і жіночого одягу, звичаїв та обрядів календарного року (Великоддя, Зелених свят, Маковея, різдвяно-новорічних святків та інших свят). Йдеться тут і про родопомічну допомогу місцевих бабок-повитух, весільну обрядовість, похоронний ритуал тощо [62, с. 32—36, 97, 111—128].

У регіональному історико-мемуарному збірнику «Яворівщина і Краковеччина» наукове зацікавлення викликають дві народознавчі публікації: Василя Лева про народний одяг Яворівщини до Першої світової війни [59] та матеріал Лідії Бурачинської про вишивку і вибірку [23]. Л. Бурачинська є автором невеликої розвідки про народне вбрання Надсяння в історико-мемуарному збірнику «Ярославщина і Засяння» [24].

Олекса Костик у спогадах про рідне с. Торки нинішнього Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства стисло описав календарно-побутову обрядовість

Свят-вечора, Різдва, Нового року, Йордану, Великодня, Зелених свят, Купала, Петра і Павла та інших свят, а також звичаї «дожинки» і «толока» («охота»), дитячі забави, весільний ритуал [55, с. 65—101]. Деякі уточнюючі відомості про повсякденне життя містяться у розділі «Оповідки торських оригіналів», який автор сформував на основі спогадів односельчан [55, с. 139—147].

Мовознавчі аспекти, пов'язані з різними ділянками традиційно-побутової культури українців Надсяння, активно вивчають сучасні українські діалектологи, передовсім Леся Хомчак [107; 108; 109] та Віра Шелемех [112; 113].

І все ж, незважаючи на значну кількість згаданої нами наукової і науково-популярної друкованої продукції, про всеохоплююче студіювання надбань традиційної культури автохтонів цієї частини українських етнічних земель поки що не йдеться. Як засвідчує попередній аналіз, у більшості випадків українські народознавці торкались народних скарбів надсянців побіжно, причому без зазначення конкретних ареальних етнографічних особливостей. У тих випадках, коли докладно вивчалися окремі явища традиційно-побутової культури місцевого населення (народне декоративне мистецтво, обрядово-звичаєвий фольклор), дослідження охоплюють обмежену територію — лише Яворівщину. Що більше, позаяк остання не вважається невід'ємною частиною Надсяння, а оголошується авторами окремою етнографічною одиницею України (історико-етнографічним підрайоном, історико-етнографічним районом чи етнографічним районом), то це, очевидно, негативно позначилось і на загальній інтерпретації місцевих пам'яток культури та побуту: визначенні їх походження, виділенні регіональних особливостей та локальної специфіки тощо.

Аналіз наявної у нашому розпорядженні літератури також засвідчив, що серед адміністративно-територіальних одиниць, які становлять етнографічне Надсяння, найслабше вивчений Мостиський район, хоча саме місцеве населення є нині основним носієм його традиційно-побутової культури. Дуже фрагментарними є відомості про етнографічні особливості скарбів народної культури надсянців Старосамбірського, Самбірського і Городецького районів.

Історіографічний огляд також виявив, що багато ділянок традиційної культури і повсякденного побуту місцевих селян та міщан зовсім випали з поля зору українських народознавців. Йдеться, зокрема, про

головні (землеробство, скотарство) і допоміжні (збиральництво, мисливство, рибальство, бджільництво) види господарських занять, деякі домашні ремесла і промисли (ковальство, обробка шкіри, кістки та рогу, виготовлення прикрас з бісеру тощо), народне харчування, традиційні засоби зв'язку і транспорту, значну кількість свят річного календарного кола (передусім літнього й осіннього періодів) та сімейний побут (родильна й похоронна обрядовість), різні народні знання (астрономія, календар, медицина і ветеринарія, метеорологія, математика та ін.), весь громадський побут. Це саме стосується багатьох жанрів усної народної творчості — розповідного й пісенно фольклору, а також окремих видів народного декоративного мистецтва. Словом, попереду українських народознавців очікує непочатий край роботи.

Щонайперше, поки ще житі знаючі носії достовірної етнографічної інформації, доцільно організувати і провести комплексні польові народознавчі експедиції з метою виявлення і фіксації етнографічних, фольклорних та мистецтвознавчих джерел. По-друге, вивчити, зібрати і систематизувати інші види джерел (писемні опубліковані й архівні, археологічні артефакти, іконографічні, музейні та інші пам'ятки), які безпосередньо стосуються надсянців як частини українського народу, зокрема і поза межами сучасної України. По-третє, з'ясувати спільне і відмінне у різних сферах народної культури і повсякденного побуту надсянців та українців сусідніх етнографічних й історико-етнографічних районів (Бойківщини, Лемківщини, Опілля, Волині та Холмщини), а також поляків. Лише тоді можна буде вести предметну розмову про них як окрему етнографічну групу, ареальну особливість їхньої традиційної культури, наявність мікроареальної специфіки в культурі і побуті окремих груп автохтонів Надсяння, передусім яворівчан.

1. Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. — Ф. 29—3. — Од. зб. 322—325.
2. Бабійчук І. Народне мистецтво Яворівщини. Каталог: З нагоди двадцятиріччя утворення Яворівського осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України / Іван Бабійчук, Наталя Косик. — Новояворівськ, 2011. — 45 с. : іл. — (2-ге вид., доповн).
3. Б[ерега] Я. Із весняних звичаїв у селі Поланки-Вороцєві, городецького повіту / Я. Б. // Життя і знання. — 1936. — Рік ІХ. — № 5 (104). — С. 145.

4. Береза Я. Похоронні звичаї в околицях Львова / Я. Береза // Життя і знання. — 1933. — Рік VI. — № 11 (74). — С. 307—308.
5. Береза Я.М. «А ріпки сухої, паничу, не зіли б?» / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1937. — Рік X. — № 4 (115). — С. 115—116.
6. Береза Я.М. Будні і свята пастухів / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1936. — Рік IX. — № 6 (105). — С. 177—179.
7. Береза Я.М. Великодні образки / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1936. — Рік IX. — № 4 (103). — С. 98—100.
8. Береза Я.М. В оліярні / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1936. — Рік IX. — № 12 (111). — С. 353—355.
9. Береза Я.М. Гей, соб круторогі! / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1937. — Рік X. — № 6 (117). — С. 177—178.
10. Береза Я.М. «Короваю, короваю...» / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1934. — Рік VII. — № 2 (77). — С. 42—43.
11. Береза Я.М. Останній свідок (Пристайкова хата) / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1938. — Рік XI. — № 12 (135). — С. 358—359.
12. Береза Я.М. Поланка (культурно-історичний нарис) / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1933. — Рік VI. — № 7—8 (70—71). — С. 210—212.
13. Береза Я.М. Різдвяні образки (Із Вороцова — Поланок, городецького повіту) / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1939. — Рік XII. — № 1 (136). — С. 2—4.
14. Береза Я.М. Розпадаються свідки людської ганьби / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1935. — Рік VIII. — № 12 (99). — С. 350—351.
15. Береза Я.М. «Слухайте люди!» (З давніх косарських звичаїв, записаних у селах Солуки Карачинів і Поланки Вороців, городецького повіту) / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1938. — Рік XI. — № 7—8 (130). — С. 207—208.
16. Береза Я.М. «Чуйся, господар, в піру» (Обжинкові звичаї з села Вороцева-Поланок) / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1936. — Рік IX. — № 7—8 (106—107). — С. 200—202.
17. Береза Я.М. «Царі йдуть...» / Я.М. Береза // Життя і знання. — 1935. — Рік VIII. — № 1 (88). — С. 6—9.
18. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (Історико-етнографічне дослідження) / В.К. Борисенко. — Київ, 1988. — 190 с.
19. Будзан А. Яворівські мальовані скрині / Антін Будзан // Народна творчість та етнографія. — 1968. — № 5. — С. 49—53.
20. Будзан А.Ф. Різьба по дереву в західних областях України / А.Ф. Будзан. — Київ, 1960. — 106 с. : табл.
21. Будзан А.Ф. Яворівські різьбярі / А.Ф. Будзан // Красу в побут трудящих. Нариси. — Львів, 1963. — С. 65—72.
22. Булгакова Л. Народна ноша / Людмила Булгакова // Старосамбірщина. Альманах. — Львів, 2001. — С. 75—80.
23. Бурачинська Л. Вишивка й вибійка / Лідія Бурачинська // Український Архів. — Нью-Йорк ; Париж ; Сидней ; Торонто, 1984. — Т. XXVII: Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. — С. 597—602.
24. Бурачинська Л. Народна ноша Надсяння / Л. Бурачинська // Український Архів. — Нью-Йорк ; Париж ; Сидней ; Торонто, 1986. — Т. XLII: Ярославщина і Засяння 1031—1947. Історично-мемуарний збірник. — С. 293—295.
25. Гаївки / зібрав Володимир Гнатюк ; мелодії скопив на фонограф О. Роздольський ; списав Філ. Колесса // Матеріали до української етнології. — Львів, 1909. — Т. XII. — 2 + 267 + 100 с.
26. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. — Львів, 2006. — Т. I: А — Діти. — 831 с.
27. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. — Львів, 2006. — Т. II: Діти — П'ять. — 817 с. — (2-е вид.).
28. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. — Львів, 2007. — Т. III: Рабунок — Ячмінь. — 699 с. — (2-е вид.).
29. Герус Л. Українська народна іграшка / Людмила Герус. — Львів, 2004. — 263 с. : іл.
30. Герус Л. Українська народна іграшка — ukrainian folk toy / Людмила Герус. — Київ, 2007. — 61 с. : іл.
31. Герус Л. Яворівська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми промислу / Людмила Герус // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 1995. — Т. ССXXX: Праці Секції етнографії та фольклористики. — С. 176—189.
32. Герус Л.М. Українська народна іграшка кінця XIX — першої половини XX ст. (історія, типологія, художні особливості) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства / Герус Людмила Мечиславівна. — Львів, 1997. — 20 с.
33. Глушко М. Допоміжні господарські заняття населення Старосамбірщини / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. — 2014. — № 2. — С. 229—235.
34. Глушко М. Надсяння: локалізація та межі етнографічного району / Михайло Глушко // Фортеця: збірник заповідника «Тустань». — Львів, 2017. — Кн. III.
35. Глушко М. Підгір'я — окрема етнографічна одиниця України? / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2013. — Вип. 48. — С. 299—318.
36. Глушко М. Польові етнографічні матеріали з Надсяння (Із записів 13 липня 2006 р. у селі Вороблячин Яворівського району Львівської області) / Михайло Глушко // Джерела до української етнології: матеріали польових досліджень. — Київ, 2011. — Вип. 1. — С. 94—118.
37. Гнатюк В. Передне слово / Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. — Львів, 1914. — Т. XXXV. — С. III—XIV.
38. Гузій Р. «Мечу балиць межі горці, аби-с родила хлопці!» (Деякі фрагменти традиційної весільної обря-

- довості на Старосамбірщині) // Старосамбірщина. Альманах. — Львів, 2001. — С. 97—102.
39. Данилюк А.Г. Українська народна архітектура на краєвій виставці у Львові 1894 року / А.Г. Данилюк // Народна творчість та етнографія. — 1984. — № 1. — С. 50—52.
 40. Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР. Альбом. — Київ, 1974. — [55] с. : іл.
 41. Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР. Альбом. — Київ, 1976. — [260] с. : іл.
 42. Дмитрасевич Т. Благословляю вишенські стежини... твори / Тадей Дмитрасевич ; упоряд. О. Яремчук-Петьовка ; прим. М. Хом'яка ; передм. М. Хом'яка, О. Яремчук-Петьовки, Р. Шуста, Є. Нахліка, М. Пелех. — Судова Вишня ; Львів, 2016. — Т. I. — 421 с.
 43. Захарчук Р.В. Народное декоративное искусство Яворовщины : автореф. дис. ... канд. искусствоведения / Захарчук Раиса Владимировна. — Москва, 1977. — 17 с.
 44. Захарчук-Чугай Р. Мистецтво Яворівщини / Раїса Захарчук-Чугай // Народна творчість та етнографія. — 1972. — № 3. — С. 104—105.
 45. Захарчук-Чугай Р. Народне мистецтво Яворівщини / Раїса Захарчук-Чугай // Образотворче мистецтво. — 1976. — № 4. — С. 26—27.
 46. Захарчук-Чугай Р.В. Торжество народных мастеров Яворовщины / Р.В. Захарчук-Чугай // Народные мастера: Традиции, школы. — Москва, 1985. — Вып. 1. — С. 218—225.
 47. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР / Р.В. Захарчук-Чугай. — Київ, 1988. — 191 с. : іл.
 48. Захарчук-Чугай Р.В. Художнє плетіння з лози, рогози й соломи на Яворівщині / Р.В. Захарчук-Чугай // Народні художні промисли України. Зб наук. праць. — Київ, 1979. — С. 41—49.
 49. Захарчук-Чугай Р.В. Художні особливості яворівської вишивки / Р.В. Захарчук-Чугай // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. — Київ, 1975. — С. 57—65.
 50. Здорова Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н.І. Здорова. — Київ, 1974. — 159 с.
 51. Кирчів Р.Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Р.Ф. Кирчів. — Київ, 1990. — 339 с.
 52. Колядки і щедрівки. — Т. I / зібрав Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. — Львів, 1914. — Т. XXXV. — XXXIV + 270 с.
 53. Колядки і щедрівки. — Т. II / зібрав Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. — Львів, 1914. — Т. XXXVI. — XV + 380 с.
 54. Косик Н. Яворівська забавка / Наталія Косик, Леся Більська. — Новояворівськ, 2014. — 50 с. : іл.
 55. Костик О. Торки. Село з-над Сяну / Олекса Костик ; за ред. Б. Гука. — Перемишль, 2003. — 155 с. : іл.
 56. Кравич Д.П. Український народний одяг XVII — початку XIX ст. в акварелях Ю. Глоговського / Д.П. Кравич, Г.Г. Стельмащук. — Київ, 1988. — 270 с. : іл.
 57. Кутельмах К. Мандрівка вглиб віків (Прадавні елементи в зимовій обрядовості) / Корнелій Кутельмах // Старосамбірщина. Альманах. — Львів, 2001. — С. 87—95.
 58. Кучер Р.В. Наукове товариство імені Т. Шевченка: Два ювілеї / Р.В. Кучер. — Київ, 1992. — 112 с.
 59. Лев В. Народна одяга в Яворівщині з-перед Першої світової війни / Василь Лев // Український Архів. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1984. — Т. XXXVII: Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. — С. 589—596.
 60. Лозинський Й.І. Українське весілля / Й.І. Лозинський ; опрац. тексту, упорядк. і вступ. стаття Р.Ф. Кирчів. — Київ, 1992. — 175 с.
 61. Лозинський І. Галагівка / Іосиф Лозинський // Зоря галицька яко альбум на год 1860. — Львов, 1860. — С. 506—515.
 62. Лозовський М. Село Лази. Збірник історичних, археологічних, етнографічних нарисів та спогадів про село Лази на Ярославщині в Західній Україні / Мирон Лозовський. — Торонто ; Нью-Йорк ; Париж ; Сідней, 1989. — (Український архів. — Т. 51).
 63. Луньо Є. Козацькі пісні з Надсяння: питання генези і динаміки розвитку / Євген Луньо // Міфологія і фольклор. — 2009. — № 1 (2). — С. 22—28.
 64. Луньо Є. Народний літопис повстанської Яворівщини / Євген Луньо // Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців / зап. й упоряд. Євген Луньо. — Львів, 2005. — Т. 1: Наконечне Перше. Наконечне Друге. — С. 2—18.
 65. Луньо Є. Просвітянські хори Надсяння — популяризатори українських народних пісень / Євген Луньо // Перемишль і Перемишська земля протягом віків: Збірник наук. праць та матеріалів Міжнародної наук. конференції, Перемишль, 11—13 квітня 2002 р. — Львів, 2003. — [Вип.] 3: Інституції. — С. 388—399.
 66. Луньо Є. Рекрутські та жовнірські пісні Надсяння / Євген Луньо // Народознавчі зошити. — 2007. — № 5—6. — С. 496—503.
 67. Луньо Є. Риндзівки / Є. Луньо // Мала енциклопедія українського народознавства. — Львів, 2007. — С. 503—504.
 68. Луньо Є. Риндзівки / Євген Луньо // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 3. — С. 47—53.
 69. Луньо Є. Риндзівки (ранцівки) / Л.Є. // Українська фольклористика. Словник-довідник / уклад. і заг. ред. М. Чернопиского. — Тернопіль, 2008. — С. 323—324.
 70. Луньо Є. Риндзівки Яворівщини — різновид обрядової поезії / Євген Луньо // Фольклор у духовному житті українського народу: Тези регіональних наукових читань 24—25 січня 1991 р. — Львів, 1991. — С. 58—60.
 71. Луньо Є. Сучасні народні співці Яворівського Надсяння / Євген Луньо // Наукові записки / Івано-Фран-

- ківський краєзнавчий музей. — Івано-Франківськ, 2001. — Вип. 5—6. — С. 116—121.
72. *Луньо Є.А.* Обрядово-звичаєвий фольклор Яворівщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук. / Луньо Євген Андрійович. — Київ, 1993. — 19 с.
 73. *Луньо Є.А.* Чумацькі пісні Надсяння у фольклорно-краєзнавчому аспекті / Є.А. Луньо // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. — 2010. — № 5. — С. 211—218.
 74. *Маковей О.* Звичаї, обряди і повіря святочні в місті Яворові / Осип Маковей // Правда. Вісник політики, науки і письменства. — 1895. — Т. XXIV. — Вип. LXXII. — С. 50—55 ; Т. XXV. — Вип. LXXVII. — С. 209—215 ; Вип. LXXVIII. — С. 250—253 ; Вип. LXXIX. — С. 286—289.
 75. *Матейко К.І.* Народна кераміка західних областей Української РСР XIX—XX ст. (Історико-етнографічне дослідження) / К.І. Матейко. — Київ, 1959. — 107 с. : іл.
 76. *Матейко К.І.* Український народний одяг / К.І. Матейко. — Київ, 1977. — 223 с. : іл.
 77. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України: Путівник. — Львів, 1996. — 95 с. : іл.
 78. *Мусянович А.* Похоронні звичаї й обряди в селі Віжомли, Яворівського повіта / Антін Мусянович // Етнографічний збірник. — Львів, 1912. — Т. XXXI—XXXII. — С. 379—384.
 79. *Никорак О.* Ткацтво / Олена Никорак // Старосамбірщина. Альманах. — Львів, 2001. — С. 68—74.
 80. *Павлюк С.* Скарби Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України / Степан Павлюк, Роман Чмелик. — Львів, 2005. — 227 с. : іл.
 81. *Пахолок І.* Збір і використання зеленосвятського зілля на Поліссі та Надсянні / І. Пахолок // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців «Волинь очима студентів та аспірантів» (Луцьк, 13—14 травня 2009 р.). — Луцьк, 2009. — С. 71—72.
 82. *Пахолок І.* Традиційні звичаї та обряди Зелених свят: західнополіські і надсянські паралелі (За польовими матеріалами Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. та Мостиського р-ну Львівської обл.) / Інна Пахолок // Народознавчі зошити. — 2006. — № 3—4. — С. 446—450.
 83. *Радович Р.* Будівлі для зберігання продуктів хліборобства на Львівщині (друга пол. XIX — поч. XX ст.) / Роман Радович // Наукові записки / Музей народної архітектури та побуту у Львові. — Львів, 1998. — Вип. I. — С. 21—33.
 84. *Радович Р.* Народна архітектура Старосамбірщини XIX — першої половини XX ст. (Житлово-господарський комплекс) / Роман Радович. — Київ, 2015. — 351 с. : іл.
 85. *Радович Р.* Особливості опалювальної системи житла північно-західної частини Східної Галичини та південного заходу Волині (II пол. XIX — поч. XX ст.) / Роман Радович // Народознавчі зошити. — 1999. — № 2. — С. 224—231.
 86. *Радович Р.* Тимчасове житло українців / Роман Радович // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2005. — Вип. 39—40. — С. 486—526.
 87. *Радович Р.* Традиційне сільське житло на Опіллі другої половини XIX — початку XX століть / Роман Радович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 1995. — Т. ССXXX: Праці Секції етнографії та фольклористики. — С. 79—106.
 88. *Радович Р.* «Хата в хаті», або житло з дахом на пристінних стовпах / Роман Радович // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2003. — Вип. 38. — С. 705—726.
 89. *Радович Р.* Хата з дахом на пристінних стовпах (за матеріалами Старосамбірського району) / Роман Радович // Народознавчі зошити. — 2001. — № 3. — С. 539—542.
 90. *Радович Р.Б.* Традиційне житлово-господарське будівництво українців північно-західної Галичини і південно-західної Волині другої половини XIX — початку XX ст.: Етнічні риси і локальна специфіка : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Радович Роман Богданович. — Львів, 2007. — 17 с.
 91. Русалка Дністрова / фотокопія з видання 1837 р.; вст. стаття О.І. Білецького. — Київ, 1972. — 31 + XX + 135 с.
 92. *Саган І.* Краєзнавчі оповіді / Іван Саган. — Мостиська, 1995. — 65 с.
 93. *Саган І.* Мостищина: краєзнавчі розмаїтості / Іван Саган. — Мостиська, 1994. — 98 с.
 94. *Сидорович С.Й.* Художня тканина західних областей УРСР / С.Й. Сидорович. — Київ, 1979. — 155 с. : іл.
 95. *Сілецький Р.* Вибір «чистого» місця для будівництва в українців (повір'я, прикмети, заборони) / Роман Сілецький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2010. — Т. ССCLIX: Праці Секції етнографії і фольклористики. — С. 7—32.
 96. *Сілецький Р.* Звичаї та обряди, пов'язані з будівництвом хати на Старосамбірщині / Роман Сілецький // Старосамбірщина. Альманах. — Львів, 2001. — С. 57—62.
 97. *Сілецький Р.* Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців / Роман Сілецький // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2003. — Вип. 38. — С. 523—542.
 98. *Сілецький Р.* Традиційна будівельна обрядовість українців / Роман Сілецький. — Львів, 2011. — 426 с. : іл.
 99. *Сілецький Р.* Традиційне селянське житло українців Галичини XIX — початку XX ст. / Роман Сілецький // Галичина: етнічна історія. Тематичний зб. ст. — Львів, 2008. — С. 81—103.
 100. *Сілецький Р.* Традиційні ворожіння про місце для житла в українців / Роман Сілецький // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2000. — Вип. 35—36. — С. 426—440.

101. *Тарнавський Р.* Толока під час будівництва в громадському побуті українських селян (друга половина XIX — перша половина XX ст.) / Роман Тарнавський // Народознавчі зошити. — 2012. — № 6. — С. 995—1009.
102. *Тарнавський Р.* Толока під час будівництва: закарпатсько-надсянсько-волинські паралелі (за матеріалами експедицій 2010 р.) / Роман Тарнавський // Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту. — Ужгород, 2016. — Вип. 3: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження, збереження, відтворення та популяризація культурної спадщини» (Ужгород, 26—27 червня 2015 р.). — С. 327—331.
103. *Франко І.* Передмова до першого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки». Львів, 1905) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. — Київ, 1983. — Т. 38: Літературно-критичні праці (1896—1911). — С. 294—316.
104. *Франко І.* Передмова до другого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки». Львів, 1908) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. — Київ, 1983. — Т. 38: Літературно-критичні праці (1896—1911). — С. 317—322.
105. *Франко І.* Передмова до третього тому (видання «Галицько-руські народні приповідки». Львів, 1910) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. — Київ, 1983. — Т. 38: Літературно-критичні праці (1896—1911). — С. 323—328.
106. *Франко І.* Русько-український театр (Історичні обриси) / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. — Київ, 1976. — Т. 29: Літературно-критичні праці (1893—1895). — С. 293—336.
107. *Хомчак Л.* Назви учасників родильного обряду на Надсянні / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя. — Львів, 2009. — С. 36—55.
108. *Хомчак Л.* Матеріали до етнолінгвістичного словника родинної обрядовості Надсяння: родильний обряд / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя. — Львів, 2009. — С. 199—237.
109. *Хомчак Л.М.* Лексика родинної обрядовості надсянських говірок : автореферат дис. ... канд. філол. наук / Хомчак Леся Миронівна. — Львів, 2012. — 20 с.
110. *Чугай Р.В.* Народне декоративне мистецтво Яворівщини / Р.В. Чугай. — Київ, 1979. — 143 с. : іл.
111. *Шагала.* Розповіді та ілюстрації про життя на селі в Західній Україні / Шагала ; ред. Барбара та Дік Шрайвер. — [Львів], [2002]. — 276 с. : іл.
112. *Шагала В.* Вибране / Володимир Шагала ; упоряд. І. Паламар. — Львів, 2010. — 569 с. : іл.
113. *Шелемех В.* Назви обрядових страв у надсянських говірках Яворівщини / Віра Шелемех // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя. — Львів, 2009. — С. 95—102.
114. *Шелемех В.* Діалектні тексти про страви з Надсяння / Віра Шелемех // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя. — Львів, 2009. — С. 315—332.
115. *Dziła wszystkie Oskara Kolberga: Informator wydawniczy / red. Bogusław Linette.* — Poznań, 1991. — 142 s.
116. *Falkiewicz K.* Monografia powiatu Gródeckiego / Karol Falkiewicz. — Gródek, 1896. — 140 s.
117. *Herus L.* Zabawki z Jaworowa na tle tradycji zabawkarstwa w Europie / Ludmyła Herus // Konteksty: Polska Sztuka Ludowa (Warszawa). — 1996. — № 3—4. — S. 108—110.
118. *Katalog działu etnograficznego Powszechnej Wystawy krajowej we Lwowie 1894.* — Lwów, 1894. — 111 s.
119. *Kolberg O.* Dziła wszystkie / Oskar Kolberg. — Wrocław ; Poznań, 1964. — Т. 35: Przemyskie. — 243 s.
120. *Webersfeld E.* Jawyrów (monografia historyczna, etnograficzna i statystyczna) / Edward Webersfeld. — Lwów, 1909. — 82 s.

Mykhailo Glushko

HISTORIOGRAPHY OF THE ETHNOLOGICAL RESEARCH OF NADSIANNIA

The process of the research of ethnographic region of Nadsiania from 30s of the XIX century to the present is investigated in the article. Accumulation of ethnographic, folk and art materials about traditions and culture of this region is traced. Moreover, the author clarifies existing unidentified gaps in the field and aspects that require a new scientific comprehension and understanding. Attention is also paid to whole Ukrainian context and local peculiarities.

Keywords: ethnographic region of Nadsiania, ethnology, folkloristic, art history, historiography, traditional life and culture.

Михайло Глушко

ІСТОРИОГРАФІЯ НАРОДОВЕДЧЕСКОГО ІССЛЕДОВАНИЯ НАДСЯНЬЯ

Исследуется процесс изучения этнографического района Надсяння с 30-х годов XIX в. до сегодняшних дней включительно. Прослеживается накопление этнографических, фольклорных и искусствоведческих материалов о традиционной культуре этого края, выясняются предметные пробелы и аспекты, требующие нового научного осмысления и проработки, общеукраинский контекст и локальная специфика.

Ключевые слова: этнографический район Надсяння, этнология, фольклористика, искусствоведение, историография, традиционная культура и быт.